

Du skal pleje din tanke

AF VILLARS LUNN

Professor, dr. Villars Lunn holdt i mandags denne tale i Den frie Udstillings bygning, hvor en sammenslutning af unge kunstnere forleden nedtog deres billeder og ophængte en særudstilling i protest mod genoptagelsen af prøvesprængning af atombomber.

OTTE unge kunstnere har i nogle dage lukket deres udstilling, som derved vil blive set af et par dusin færre interesserede, end de havde håbet. De har gjort det for derved at udtrykke deres sorg og harme over begivenheder, som udspiller sig tusinder af mile fra os, men som truer millioner af vore efterkommeres sundhed.

De har, for at understrege deres protest, meddelt, at et møde finder sted her i aften — og en håndfuld mennesker, mest slægt og venner, har fulgt deres opfordring til at komme. Og udenfor går byens liv videre, som om intet var hændt.

Er dette ikke til både at le og græde over? Latterligt naivt, fortvivende urealistisk, hensigtsløst?

Er ikke dette tragikomiske misforhold mellem den lillebitte, den næppe hørlige protest — og det verdensomspændende ragnarok, mod truslen om hvilket den er rettet; er ikke dette misforhold det klareste

udtryk for de gode viljers fuldkomne afmagt?

Sådan vil mange — endnu de fleste — tænke, og tanken vil lamme dem, og er de angste, da vil de — bevidst eller ubevidst — fortrænge deres angst: ved tilvænningsens apati, ved den resignerede fatalisme, til hvilken så ofte en melankolsk nydelse ved tanken på ens uundgåelige dommedag er knyttet; ved den nådige begrænsning af vor forestillingsevne, den som lader os forblive uanfægtede af den grænseløse nød, blot den er os fjern i tid og sted — mens vi græder over vore nærmeste; og i det blinde håb om, at det grusomme, netop i kraft af dets grusomhed, ikke vil ske.

Sådan vil de fortrænge deres angst, og med den ro, de derved har bevaret, vil de kunne smile ad os, som de kalder naive.

Om vi er naive, eller det er de andre, der er det, derom kan man diskutere — men ikke om angsten.

Vi vedkender os vor angst, vi har ikke kunnet fortrænge den. Og i dette ligger da den første spire til et håb — nemlig deri, at angsten hos nogle forbliver levende. Men håbet i sig selv ligger dog i, at den ikke lammer vor tanke, men ansporer til handling.

Derfor er selv den lille-bitte protest, som denne, ikke komisk, men håbefuld. Ikke fordi den i sig selv vil kunne ændre en tøddel i de begivenheder, den er rettet mod — men fordi den siger, at der hér — og ikke blot her, men utalte steder jorden over — findes mennesker og grupper af mennesker, hos hvem angsten og tanken på det endnu fjerne og i sin rædsel ufattelige ikke fortrænges og fornægtes ved det nære og i sin nærhed begribelige — og hos hvem angsten ikke lammer, men giver sig udtryk i handling.

De har givet Deres handling form af en protest. Vi ved alle, mod hvad det er, De protesterer, og langt de

fleste blandt os vil dele Deres sorg og harme. Og De har, for at give Deres protest et håndgribeligt indhold, stillet krav om, at der gives befolkningen ærlig oplysning og har vel også ønsket, at vort land, i den internationale politik forum, lader sin røst høre, ud fra synspunkter og følelser, som dem, De nærer. Ved at følge Deres opfordring til at komme her i aften, har vi vist, at vi finder dette rigtigt, og at vi er villige til at støtte Dem deri.

Men alligevel må vi spørge os selv: hvad er — for os selv — motivet, og hvad er konsekvensen af at protestere. Vi må, for at kunne handle med den styrke, som kun ærlighed over for en selv giver, give os stunder til at analysere protestens væsen.

Den rationelle baggrund for en protest er naturligvis et håb om, en tro på, ja måske en forvisning om, at det kan nytte, altså at man ved at tilkendegive sin mening om ting eller begivenheder kan bidrage til at ændre disse i overensstemmelse med, hvad man finder rigtigt. Det er ud fra denne baggrund, man argumenterer for sin protest.

Men ved siden af denne, som vi mener, rationelle baggrund, findes også en følelsesmæssig: Noget har fyldt os med harme, med sorg eller vrede, med angst eller forfærdelse i en grad, som tvinger os til at finde en udløsning for disse følelser — og vi protesterer. Vi må erkende, at pro-

testen — således anskuet — indebærer et element af personlig tilfredsstillelse; den letter os for et følelsesmæssigt pres, den aflaster vor samvittighed — og da vi oplever vor harme som retfærdig, vil det være uundgåeligt, at dens udladning i form af vor protest vil fylde os med selvretfærdighed: vi fristes til at føle os bedre end de andre.

Dette berører naturligvis ikke muligheden af at lede vor harme i rationelle baner i form af en meningsfuld protest. Men vi må være os bevidst, at motivet for denne også er følelsesmæssigt betonet, og at den derved indebærer fare for følelsesbestemt, kritikløs nedvurdering af deres motiver, hos hvem angsten eller harmen giver sig andre udslag. Og også fare for, at den — ganske som når man i ubehersket vrede tyr til sårende skældsord — finder udtryk i ord og handlinger, som, tværtimod at overbevise, provokerer dem, til hvem den henvender sig.

Men vigtigere end alt dette er dog det kendetegn ved protesten, der består i, at man ved at afgive den, samtidig ligesom giver sin angst og indignation fra sig. Man retter den mod noget uden for sig selv — og det er klart, at sådan må det være; det er jo ikke os, der forpester luften med radioaktivt støv og heller ikke os, som måske forholder befolkningen sand oplysning. Men idet vi således umiddelbart oplever genstan-

den for vor harme eller årsagen til vor angst som noget, der ligger uden for os selv, vil vi ved at protestere derimod ligesom yderligere understrege, at vi er uden medskyld. Ved at protestere placerer vi et ansvar — og vi placerer det hos andre: Det er dem, som nu må tage affære, dem, som må ændre deres politik, indstille deres barbariske manøvrer, det er dem, som har ansvaret. Vort ansvar er det kun — gennem vor protest — at gøre dem deres klart. Og når vi har afgivet den, kan vi gå hjem, lettet for vor harme, trygge i bevidstheden om, at skylden er placeret — og være de samme som før.

Eller kan vi ikke? Mon ikke det er det spørgsmål, vi først af alle må stille os, hver gang vi for os selv overvejer, hvad den enkelte kan gøre for at bidrage til at afvende katastrofen: kan vi forblive de samme, tænke det samme og dog overleve?

*

Vi kan afholde protestudstillinger og forfatte resolutioner, vi kan marchere og bære fakler, og alt det bør vi gøre; for ingen fredelig vej bør være ubetrådt, i fald den fører til at vække og forurolige blot nogle få ubekymrede og til at rive blot nogle få direkte ansvarlige ud af den vildfarelse, at vi tolererer, hvad der sker.

Og vi kan håbe, at vi ved alt dette er med til at rejse et råb om fredens bevarelse, som høres og istemmes over hele vor klode, som tvinger de

ubesindige til besindelse og som derved giver fredens kræfter tid — endnu nogen tids frist.

Tid til hvad? Er det ikke det, hver enkelt af os må spørge om, i det øjeblik vi ved at afgive vor protest lægger ansvaret fra os?

For bomben er der. Den er kommet for at blive, hvor meget vi end protesterer. Det er det givne, at mennesket fra i dag skal leve sammen med en verden, som er blevet en anden derved, at mennesket selv kan udslette den.

Vi må lære at se i øjnene det helt urimelige og meningsløse i, at det skulle være muligt at leve sammen med en fundamentalt ændret verden, uden at også mennesket ændres fundamentalt.

Vi må virkeliggøre for os selv, at hvis vi i en verden — som er blevet en anden, derved at undergangsmuligheden er blevet en realitet — bibeholder vore fædres tankesæt og begreber uændret — da vil undergangen kun være et spørgsmål om tid. Som når ved en klimaændring nogle dyre- og plantearter må dø, mens de, der kan tilpasse sig de nye betingelser, vil overleve, og nye arter vil vinde indpas — sådan vil også menneskeheden gå til grunde, hvis den ikke, ved fundamentalt at ændre sit tankesæt, lærer at tilpasse sig en verden, hvis lov lyder, at vold er en absurditet, fordi vold betyder selvmord.

At erkende dette og at rette alle

sine bestræbelser mod at virkeliggøre denne erkendelse, det er ikke de andres ansvar, det er det ansvar, som påhviler ethvert tænkende menneske i dag.

*

Om ord som disse vil De måske tænke, at de lyder ganske smukt, som en prædiken kan gøre det. De vil måske oven i købet finde dem sande og rigtige — men blot alt for abstrakte. Og fordi det føles så vanskeligt at give dem et konkret indhold, vil De lade dem svæve over Deres hoveder som en sky af fromme ønsker, mens De marcherer videre på jorden ad protesternes vej.

Men de mindre tolerante vil gå mere håndfast til værks. De vil køre arsenalet af argumenter i stilling — de vedtagne begrebers, stereotypiernes, den gamle tids fordømmes arsenal:

Der har altid været krige og vil altid blive det.

Menneskesindet lader sig ikke ændre, det er fyldt af aggressivitet, mennesket er ondt.

Der vil altid være konflikter, altid opstå fjendskab mellem mennesker. Sikkerhed opnås kun gennem styrke.

Den stærkeste vil altid blive den sejrende.

Vi kender dem alle, og vi ligger — i vor daglige tænkning, i vor bedømmelse af begivenhederne og også i vore handlinger og adfærd — under

for dem alle. For de har i mangt og meget været meningsfulde indtil nu. Men de er uden absolut gyldighed. De har været gældende i en verden, som nu er død — og det er nu vort ansvar at prøve deres gyldighed i en ny.

Sikkerhed opnås kun gennem styrke. Sikkerhed for hvad? For 1000 brintbomber — måske kredsende omkring jorden i lige så mange satellitter — som i det øjeblik de udløses, vil udslette alt liv på jorden i årtusinder? Gennem styrke — hvilken styrke? To tusind brintbomber måske, kredsende over de første? Det er uden mening. Meningsfuld er i dag kun den erkendelse, at begrebet national sikkerhed i militær forstand hører fortiden til. „Sikkerhed“ har i dag kun mening i betydning af denne erkendelses virkeliggørelse i ethvert menneskes tanke og sind; og „styrke“ kun mening i betydning af denne virkeliggørelses intensitet og universalitet.

Men er en så gennemgribende ændring af vort tilvante tankesæt ikke blot et utopisk ideal — egnet til syssel for filosoffer og helgener? Måske — men ikke nødvendigvis. Man ofrede en gang mennesker ved de religiøse ritualer, man holdt slaver og handlede med dem; det var den gang „naturens orden“; at tro, det kunne være anderledes, var blasfemi. Men det blev anderledes. For er måske menneskesindet nok vidtgående uforanderligt i sine muligheder, så er det

lige så foranderligt, når det gælder mulighedernes udfoldelse. På det må vi bygge vore forhåbninger.

Vi må grunde vor optimisme på troen på individets foranderlighed, på dets påvirkelighed af de normer, standarder og idealer, som hersker i den gruppe, det tilhører. Sulten kan drive et menneske til kannibalisme — men ingen menneskelig drift som sådan kan drive en SS-mand til at riste et barn over den åbne ild; — alene de krasseste sociale normer i hans miljø, den mest intense påvirkning af et påvirkeligt sind kan betinge — og forklare — en sådan adfærd. Moderkærligheden kan drive en kvinde til at ofre sit liv for at frelse sit barn — men kun hengivelsen til et gruppe-ideal, som kristendommens, kan få en martyr til at gå syngende til bålet.

I denne kendsgerning ligger det største håb for afsværgelsen af vold og krig som mellem-menneskelig adfærdsform. For krig er en social institution, og de idealer og værdibegreber, som understøtter den, må videregives på ny til hver ny generation. Målet for os må være til vore efterkommere at videregive andre normer; — hos os selv og dem at udvikle en indstilling til begreber som vold og krig, som lader dem opleve disse sociale fænomener som lige så meningsløse, uværdige og forældede, som vi i dag oplever fænomener som menneskeofring og slaveri. Det er

store krav; for det betyder at udvikle den indstilling, at *vægring mod voldsanvendelse er et udtryk for styrke,*

*tilflugt til vold et udtryk for svag-
hed.* Men udfordringen, truslen om vor kulturs undergang, er dog større.

Menneskesindet er uforanderligt; det er i sit væsen aggressivt og vil altid være det — heri ligger kimen til alle krige! Til hvilke krige? Måske nok fortidens, hvor striden ansigt til ansigt påkaldte og gav udløsning for den *personlige aggressivitet.* Men mon også vor tids „pushbutton-war“, hvis soldateridealet er den lidenskabsløse menneskeautomat, som roligt,

ved et tryk på knappen vil udslette millioner af medmennesker, *han aldrig har set* — dem, man endnu kalder „fjenden“?

Der er magiske ord; ord, som ved deres blotte anvendelse bestemmer vor oplevelse af deres genstand; som i sig selv stempler den genstand, på hvilken de hæftes; som ved umiddelbart at engagere vores følelser, sætter vor fornuftsmæssige tænkning ud af spillet. „Fjenden“ er netop et sådant ord. Uanset hvem *vi* er, og hvem *han* end er, på hvem ordet hæftes, så vil *vi* gradvis antage alle dyder, og *han* blive det ondes inkarnation. Vi vil i overensstemmelse med en fundamental psykologisk lov i vor

opfattelse af ham, blive ledet af vore forventninger og vore formodninger mere end af det faktiske. Og, alvorligst af alt: den gensidige stereotyper anvendelse af det magiske ord vil — i kraft af den mekanisme, man kan kalde „den selvopfyldende profeti“ — tendere mod at give ordet „fjende“ en reel sandhedsværdi: Vi *venter* af *en anden*, at han vil opføre sig på den og den måde og opfører os da selv over for ham på en måde, som vil tvinge ham til at opfylde vore forventninger.

At virkeliggøre for os selv de overleverede — og overlevede — begrebers magi. At udrydde de helt ele-

mentære fordomme i vort eget sind. Og først af alt: at nedbryde den tankebarriere, som hindrer os i, i ikke-voldsideen at se en vej til en løsning også af de internationale konflikter — alt dette er *vort* ansvar.

Jeg siger ikke, at det er *løsningen.* Og helt indlysende er det, at det ikke er den *korte* løsning. Men jeg vover at påstå, at det er forudsætningen for, at nogen løsning vil vise sig bæredygtig. Og at vi, når vi protesterer, derfor også må rette vor protest mod de skranker i vort eget sind, som århundreders fordomme har rejst.

De vil spørge: hvordan virkeliggøre disse drømme?

Og mit svar er: begynd med Dem selv, og De vil se Deres tanker brede sig som ringe i vandet. Og en skøndag vil De se, ikke et krigs-, ej heller et forsvars-, men et *fredsministerium* rejse sig, hvor alt det snilde og talent, al den dygtighed og effektivitet, som i dag ødsles på de destruktive formål, alene virker under dette motto: for at overleve skal du pleje din tanke.

VILLARS LUNN